

BOGDÁN BÉLA

A cigány kisebbség rendszerváltás utáni helyzete a változások tükrében

Önszerveződés, érdekképviselés

A cigány kisebbség évszázadokon át ki volt rekesztve társadalmunk politikai életéből. Sorsuk alakulását minden esetben külső erők befolyásolták anélkül, hogy ebbe a folyamatba bevonták volna képviselőiket. Így volt ez az elmúlt rendszerben is annak ellenére, hogy történtek kísérletek a cigányság megszervezésére. Ez a törekvés is azonban felülről-kívülről volt irányítva, és többnyire asszimilációs törekvéseket tükrözött.

Ilyennek tekinthető az 1957-ben államilag létrehozott Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége, az 1985-ben megalakított Országos Cigánytanács vagy az 1986-ban újra szervezett Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége.

Kétségtelen tény az is, hogy az önszerveződéshez hiányzott a tudatos, saját érdekeit artikulálni tudó cigány értelmiség. Az 1970-es évek közepétől elsősorban a fővárosban és a vidéki nagyvárosokban már számolni kellett - igaz, nem nagyszámú - cigány értelmiségiek klub-formájú tömörüléseivel.

A rendszerváltást megelőző időben végbemenő változások hatással voltak a cigány kisebbség önszerveződésére is; amelynek következtében egymás után alakultak meg a különböző országos, megyei és helyi szervezetek.

A rendszerváltást követően három cigány párt is alakult, amelyek közül a Magyarországi Cigányok Szociáldemokrata Pártja bizonyult a legerősebbnek, azonban a választásokon nem sikerült mandátumot szerezniük.

1990 decemberében 22 cigány szervezet volt bejegyezve. Az 1991. évi állami költségvetési támogatást már 36 cigány szervezet pályázta meg, amelyből 32 részesült támogatásban. Ezt követően szinte alig lehetett követni a szervezetek alakulását. 1991 végére már 96 cigány szervezet volt bejegyezve, melyek közül 87 részesült működési költségvetési támogatásban. 1991-ben a szervezetek állami támogatása - a tartalékalap felosztásával együtt - 88,1 millió Ft volt, 1992-ben pedig a tartalékalappal együtt 90 millió Ft.

Az 1994. évi parlamenti választásokra készülve Túrkevéen újból megalakult egy cigány párt. A szervezetek érdekképviselői -többnyire megosztva - szinte minden területre kihat. Tevékenységük a tagszervezeteiken keresztül az ország cigányok által lakott településeinek többségére kiterjed. Közös érdekeik képviselőit csúciszervezeteket hoztak létre (Roma Parlament, a Magyarországi Cigányok Érdekvédelmi Szövetsége és a Roma Fórum).

A kormány partnerként kezeli a cigány szervezetek képviselőit, és a kisebbséggel kapcsolatos kormányzati feladatok tárgyalásaiba bevonja őket. Rendkívüli jelentőséget tulajdonítunk az 1990-es parlamenti és önkormányzati választásoknak, amelyek során két cigány származású képviselőjelölt - Hága Antónia és Horváth Aladár - került be a Parlamentbe az SZDSZ országos listáján. 1992-ben pedig az MSZP Péli Tamást juttatta be képviselőként.

Az önkormányzati választások során 13 megyében kisebbségi lista alapján 51 fő, 9 szervezet révén 16 fő, két párt révén 4 fő és egyéb címen 1 fő, összesen 73 önkormányzati képviselő testületi tag lett megválasztva.

A Baranya megyei Gilvánfán és Alsószentmártonban cigány származású polgármester lett megválasztva. Gilvánfán a cigány lakosok száma meghaladja az 50%-ot, míg Alsószentmártonban a pap kivételével valamennyi lakos cigány származású.

A kormány különböző alapítványokkal igyekszik elősegíteni a magyarországi kisebbségek, így a cigány kisebbség önszerveződését. A „Magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségekért” alapítvány 1990-ben 20 millió forintos alaptól 6,470 M Ft-ot, 1991-ben 50

M Ft-os alapból 9,550 M Ft-ot, 1992 júniusáig 90 M Ft-os alapból 9,677 M Ft támogatást nyújtott a cigány témájú pályázatokra.

Az önszerveződés részeként említhetjük meg azokat a kezdeményezéseket, amelyek elsősorban vidéken jellemzőek a munkahelyteremtés formájában, például a ládakészítő üzemek, faüzemek, vesszőfonás, vályogverés, állattenyésztés és újabban az önkormányzattól kapott vagy bérelt földeken a növénytermesztés, mint Sátoraljaújhelyen, Dombrádon, Hajdúböszörményben, Nyiradonyban, Hajdúsámsonban.

Nyelvhasználat

A magyarországi cigányság identitásának megőrzéséhez nagymértékben hozzájárulhat a cigány nyelv használata. 600-700 ezer cigányságból mindössze 30% beszéli a cigány és 10% a román nyelvet. A cigány nyelv fejlesztésével és írásbeliségének megteremtésével egy szűk körű cigány értelmiség foglalkozik. Ehhez a tevékenységhez az állam az ilyen jellegű irodalmak támogatásával járul hozzá. Egyre több cigány író és költő szerez magának határainkon túl hírnevet, mint például: Lakatos Menyhért író, Bari Károly, Kovács József, Szepesi József, Balogh Attila költők, Rostás Farkas György, Karsai Ervin, Chóri-Daróczi József írók, nyelvészek. Egyre gyakrabban indítanak cigány és nem cigány hallgatók részére cigány nyelvtanfolyamokat.

Ezt a célt hivatott megerősíteni az állam a cigány lapok támogatásával. 1986. december 6-án állami költségvetési támogatással jelent meg az első kétnyelvű cigány újság, a *Romano Nyevipe*. Ezt követte 1989-ben a Phralipe Független Cigányszervezet *Phralipe* című irodalmi folyóirata alapítványi támogatásból.

A kormány kötelezettséget vállalt a kisebbségi lapok állami finanszírozására. 1991-ben az erre fordított központi költségvetési támogatást a korábbi 40 M Ft-ról 90 MFt-ra emelte. Ebből az alapból a cigány kisebbség pályázat útján ugyanebben az évben megindíthatta a kéthetenként megjelenő *Amaro Drom* (A mi utunk) című lapját, mely 1991-ben 5,85 M Ft, 1992-ben 13,44 M Ft költségvetési támogatást kapott.

Egyre gyakoribb, hogy az általános iskolák a cigányság köréből úgynevezett pedagógus-asszisztenseket alkalmaznak, akik a cigány tanulókat és a pedagógusokat a cigánysággal kapcsolatos ismeretekre tanítják, illetve cigány nyelvet oktatnak.

Az állam támogatja azokat a kezdeményezéseket, amelyek a cigány nyelv megőrzését, újítását tűzik ki célul, szorgalmazza, hogy az oktatás, különösen a felsőoktatásban (tanító-, tanárképző, óvónőképző főiskolák, valamint egyetemek) cigány nyelvoktatás folyjon.

Oktatás Hazánk legnagyobb lélekszámú etnikai kisebbsége a cigányság. Ennek megfelelően a cigány gyermekek számaránya az óvodai, iskolai képzésben jelentős. Az 1989/90. tanévben a cigány óvodások száma a fővárosban és 19 megyében összesen 27 328 fő volt. Az általános iskolákban összesen 73 825 fő.

A rendkívül rossz szociális körülmények, az alapvető ismeretek hiánya, nyelvi problémák, a másságból adódó életmód és az ebből eredő erkölcsi és családi okok nagymértékben megnehezítik nevelésüket, oktatásukat. Az óvodai nevelésben való részvétel igen fontos azoknál a gyermekeknél, akiknek a fejlődését a családi nevelés nem tudja kielégíteni. Ezért öröndetes, hogy ezen a téren a rendszerváltozást követően néhány megyében, ahol magas a veszélyeztetett gyermekek aránya, kiemelkedő eredményt sikerült elérni. Ez az ingyenes vagy kedvezményes ellátással is összefügg. Sajnos azonban a cigány családok rendkívül rossz anyagi helyzete miatt néhány helyen visszafejlődés tapasztalható.

Az általános iskolák jelenlegi képzése nem biztosítja a cigány gyermekek felzárkóztatását. A felzárkóztatást elősegítő tanórán, illetve tanórán kívüli tevékenységekhez hiányoznak az önkormányzatok anyagi fedezetek, ezért a kormány a normatív támogatáson felül a nemzetiségi tanulók részére a nemzetiségükkel kapcsolati tevékenységekre plusz

fejkvótát hagyott jóvá, amely óvodás korú gyermekeknél 5000 Ft/fő, általános iskolás korú gyermekeknél 15000 Ft/fő. Alapítványunk a 90 M Ft-os alpból 10 M Ft-ot különített el cigány gyermekek számára középiskolai előkészítő programokra, illetve ösztöndíjakra. Ezenfelül évente több millió forinttal támogatja a különböző középiskolai felkészítő, illetve életmód-táborokat.

A jelenlegi oktatási struktúrában fontos szerepet tölt be a képzés, átképzés, szakmai képzés, amelyeket anyagilag az illetékes tárcák, illetve a megyei munkaügyi hivatalok támogatnak. Ezek megszervezésében nagy szerepet vállalnak a cigány társadalmi szervezetek, helyi önkormányzatok. A cigány gyermekek oktatásának magasabb szintre való emelését a művelődési és oktatási tárca rendkívül fontosnak tartja, ezért 1992-ben határozatot fogadott el, amelynek alapján a pécsi egyetemen ciganológiai tanszék létrehozását rendelte el. Ugyancsak ezt a célt igyekeznek megerősíteni a Baranya megyei cigány szervezetek által kezdeményezett Gandhi Alapítvány, amely 1993 szeptemberétől Kaposvárott cigány gyermekek részére hatosztályos gimnáziumot kíván elindítani. A gimnázium költségvetéséhez a kormány anyagi támogatást nyújt. A Gandhi Alapítványt eddig 120 millió forinttal támogatta.

BÉLA BOGDÁN

THE SITUATION OF THE GYPSY MINORITY IN LIGHT OF THE RECENT CHANGES

The change in political system has led to increased social and political activity among the Gypsy population of Hungary, which is reflected in the increase in the number of Gypsy organizations. The 96 registered organizations (1991) have established various conciliatory committees such as the Roma Parliament, the Roma Forum, and the Association of Gypsy Interest Groups in Hungary. The Hungarian government has attempted to support Gypsy education, culture, and media through various channels. A decision has been made to establish the Department of Gypsy Studies at the University of Pécs. The most severe problems faced by the Gypsy population have been brought about by the end to previously available social supports and the extraordinarily high rate of unemployment.

1. táblázat

Magyarország cigány lakosságának eloszlása megyék szerint 1893-ban, 1978-ban, 1984-ben

	számuk			arányuk		
	1893	1978	1984	1893	1978	1984
Baranya	3 978	22 000	23 495	1,32	5,0	5,45
Bács-Kiskun	4 446	10 000	10 2000	1,14	1,7	1,81
Békés	3 817	9 000	9 896	1,07	2,1	2,31
Borsod-Abaúj-Z.	8 698	56 000	73 906	2,13	6,8	9,23
Csongrád	2 878	6 000	7 360	0,88	1,4	1,62
Fejér	2 076	5 000	6 214	0,9	1,3	1,47
Győr-Sopron	2 052	4 000	3 880	0,72	0	0,9
Hajdú-Bihar	3 680	17 000	21 990	1,14	3,1	3,98
Heves	3 255	17 000	18 013	1,43	5,0	5,2
Komárom	1 501	6 000	6 765	0,63	1,9	2,09
Nógrád	2 356	16 000	17 665	1,67	6,4	7,45
Pest	3 456	20 000	22 119	0,87	2,1	2,25
Somo	2 111	20 000	20 548	0,73	5,4	5,75
Szabolcs-Szatmár	8 331	36 000	41 770	2,53	7,0	7,13
Szolnok	5 125	21 000	21 815	1,5	4,8	4,94
Tolna	1 995	11 000	10 396	0,77	4,1	3,88
Vas	2 065	6 000	6 614	0,95	2,1	2,33

Regio - Kisebbség, politika, társadalom 4. évf. (1993.) 1.sz.

Veszprém	1 417	7 000	7 030	0,5	1,6	1,8
Zala	1 111	8 000	8 987	0,47	2,5	2,84
Budapest	kb. 600	30 000	41 337	0,12	1,4	2,9
Magyarország	64 948	325 000	380 000	1,08	3,04	3,96

Jelenlegi létszám: 550 000 (becsült adat)

2. táblázat

A cigány és veszélyeztetett tanulók a normál általános iskolai osztályokban

Megye	Tanulók száma	Megoszlás %	Cigány tanulók	%	Veszélyeztetett tanulók	%	Cigányok aránya	Veszélyeztetettek aránya%
Baran a	46 603	3,9	3 972	8,5	1 798	3,9	5,4	2,7
Bács-K	62 940	5,3	2 338	3,7	1 827	2,9	3,2	2,8
Békés	46 004	3,9	1 852	4,0	1 489	3,2	2,5	2,3
Borsod-Abau'	91 889	7,8	12 708	13,8	6 472	7,0	17,2	9,8
Csongrád	48 108	4,1	1 391	2,9	2 201	4,6	1,9	3,3
Fejér	52 068	4,4	1 236	2,4	1 524	2,9	1,7	2,3
Gór-S.	51 757	4,4	876	1,7	1 044	2,0	1,2	1,6
Hajdú-Bihar	66 383	5,6	4 076	6,1	2 482	3,7	5,5	3,8
Heves	37 830	3,2	3 898	10,3	1 960	5,2	5,3	3,0
Komárom	37 368	3,2	1 319	3,5	1 856	5,0	1,8	2,8
Nógrád	25 761	2,2	3 625	14,1	1 130	4,4	4,9	1,7
Pest	110 830	9,4	4 406	4,0	6 775	6,1	6,0	10,3
Somogy	38 566	3,3	4 175	10,8	1 513	3,9	5,7	2,3
Szabolcs	75 219	6,4	9 411	12,5	4 259	5,7	12,7	6,5
Szolnok	51 538	4,4	4 884	9,5	2 541	4,9	6,6	3,9
Tolna	30 080	2,5	2 267	7,5	1 527	5,1	3,1	2,3
Vas	31 432	2,7	1 000	3,2	1 160	3,7	1,4	1,8
Veszprém	47 529	4,0	1 562	3,3	1 976	4,2	2,1	3,0
Zala	35 861	3,0	2 186	6,1	1 391	3,9	3,0	2,1
Összesen	987 766	83,5	67 182	6,8	44 925	4,5	91,0	68,3
Budapest	195 807	16,5	6 643	3,4	20 893	10,7	9,0	31,7
Mindösszesen	1 183 573	100,0	73 825	6,2	65 818	5,6	100,0	100,0